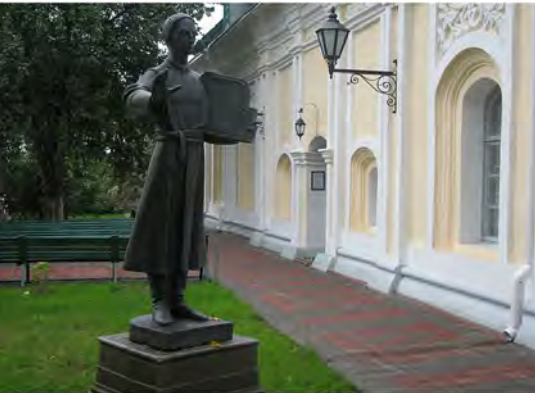

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

ІСТОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:

ДО 300-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ (1722–1794)

25 жовтня 2022 р.
Київ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
УМАНЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

ІСТОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:

ДО 300-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ (1722–1794)

25 жовтня 2022 р.
Київ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

УДК 37.013.73

**Всеукраїнська науково-практична конференція
проводиться відповідно до плану роботи
Національної академії педагогічних наук України**

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 15 від 28 листопада 2022 р.*

Редакційна колегія:

О.М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор — *голова ред. кол.*;
С.О. Сисоєва, доктор педагогічних наук, професор — *заст. голови ред. кол.*;
Н.П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор;
О.О. Кравченко, доктор педагогічних, професор;
Л.В. Ткачук, кандидат педагогічних наук, доцент;
К.Ю. Ладоня, *відповідальний редактор.*

Історія та філософія освіти в Україні: до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди (1722-1794) : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. кол.: Топузов О.М., Сисоєва С.О., Дічек Н.П., Кравченко О.О. та ін.; 25 жовтня 2022 р., м. Умань-Київ, Уманський держ. пед. університет імені Павла Тичини — Інститут педагогіки НАПН України. — [Електронне наукове видання]. — Київ : Педагогічна думка, 2022. — 156 с.

ISBN 978-966-644-626-1

Збірник містить матеріали і тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історія та філософія освіти в Україні: до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди (1722-1794)» (25 жовтня 2022 р., м. Умань-Київ), в яких репрезентовано погляди сучасних дослідників на значущість теоретичного осмислення й освітньо-філософського тлумачення ідей видатного українського педагога і барокового мисленника Григорія Сковороди щодо сенсу і цінності життя, шляхів досягнення людиною щастя; вивчення плинної сучасності у контексті освіти, її історії та філософії; можливості освітніх ресурсів у пошуках стратегій подолання кризових станів; зразки практичної рефлексії його педагогічних, теолого-філософських, літературних надбань у просторі закладів середньої і вищої освіти нашої держави.

УДК 37.013.73

*Матеріали подано в авторській редакції,
за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела
та вживання назв документів, власних імен тощо
відповідають автори публікацій.*

ISBN 978-966-644-626-1

© НАПН України, 2022

© Інститут педагогіки НАПН України, 2022

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

- **Творча спадщина Григорія Сковороди в контексті сучасного соціогуманітарного дискурсу**
- **Григорій Сковорода про сенс і цінності життя**
- **Ідеї Григорія Сковороди у практиці роботи сучасних закладів освіти**

МЕТА КОНФЕРЕНЦІЇ:

репрезентація сучасного освітньо-філософського тлумачення і розуміння педагогічних, теолого-філософських, літературних надбань славетного представника гуманітарної думки барокової України Григорія Сковороди та практична рефлексія його спадщини у просторі закладів освіти нашої держави.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

СПІВГОЛОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Безлюдний Олександр Іванович — доктор педагогічних наук, професор, ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сисоева Світлана Олександрівна — дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України

Дічек Наталія Петрівна — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України

Герцюк Дмитро Дмитрович — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка

Кравченко Оксана Олексіївна — доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Доброскок Ірина Іванівна — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувачка кафедри професійної освіти Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Золотухіна Світлана Трохимівна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМПІТЕТУ

Бялик Оксана Василівна — доктор педагогічних наук, професор, в.о. зав. кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Нос Любов Степанівна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка

Ткачук Лариса Василівна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Лисенко Анна Олегівна — голова Ради наукового товариства студентів та аспірантів факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Юрченко Оксана Володимирівна — кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Кремень В. Г.

Гносеологія мультимодальності
як потреба цифрової
сучасності
(мотиваційне слово) .....

11

Напря́м перший

**ТВОРЧА СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО
СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ДИСКУРСУ**

Саух П. Ю.

Григорій Сковорода:
жив, як філософствував,
і філософствував, як жив.....

14

Дічек Н. П.

Шляхи формування
історичної пам'яті:
до 300-річчя від дня народження
Григорія Сковороди.....

20

Кочубей Т. Д.

Ідеї навчання і виховання людини
в педагогічній спадщині
Григорія Савовича Сковороди
(1722–1794) .....

27

Ткачук Л. В.

Українська сквородіана як складник
національної культури.....

31

Гоголь Н.В.

Г. Сковорода і Глухів .....

37

Ткаченко Л. І.

Розвиток особистості:
ідеї Григорія Сковороди
і сучасний науковий дискурс .....

41

Коблик В.О.

Символічний світ реальності
у Григорія Сковороди 47

Ковальська Т. М.

Новаторство у музичній
та вокальній спадщині
Григорія Сковороди..... 51

Медведєв І. А.

Г. С. Сковорода: стежки,
візії, та творчість
як складові освітньо-наукової
діяльності музею (на прикладі
музейно-меморіального
комплексу В. С. Боголюбове
Тростянецької ОТГ) 58

Пащенко Д. І.

Оригінальні аспекти,
відстоювані Г. С. Сковородою
в методологічній концепції
природовідповідності виховання..... 62

Полехіна В.М.

Етико — педагогічні погляди
у спадщині Г. Сковороди..... 67

Проніков О. К.

Григорій Сковорода:
погляд з минулого у сьогодення 70

Ткачук М. М.

Біографія і філософсько-педагогічна
творчість Григорія Сковороди
у дослідженнях представників
української діаспори
та вчених зарубіжжя..... 74

Фицик І. Д., Фицик Л. А.

Філософія свободи:
європейські витоки
«сродної праці» Григорія Сковороди 81

Напря́м други́й

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА
ПРО СЕНС І ЦІННОСТІ ЖИТТЯ

Гагарін М. І. Філософсько-педагогічні аспекти формування у дослідженнях Г.Сковороди	86
Денисюк О. Ю. Творчість Григорія Сковороди та кобзарів: точки перетину.....	89
Загородня А. А. Постать Григорія Сковороди.....	94
Кириченко В. Г. Концепт «доля» у творчості Григорія Сковороди	97
Кудла М. В. Феномен щастя: погляди Григорія Сковороди	102
Куліш Т.І. Освіта і розвиток особистості (за просвітницькими ідеями Григорія Сковороди)	107
Куц Г. М. Пріоритети формування у контексті ідей Григорія Сковороди	111
Лопушан Т. В. Специфіка уявлень про природу щастя в творчому доробку Григорія Сковороди та Володимира Винниченка	113
Прищеп С. М. Погляди Г. Сковороди: освітні ідеї ХХІ століття	117

Шевченко С. М. «Філософія серця» Г. С. Сковороди.....	120
--	-----

Юрченко О. В. Дослідження проблеми формування культури ідей Григорія Сковороди.....	123
---	-----

Напрямок третій

ІДЕЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Бойченко В. В. Використання ідей просвітництва Г. Сковороди у формуванні педагогічного мислення майбутніх учителів.....	128
--	-----

Бялик О. В. Формування педагогічної майстерності вчителя: переконавання Григорія Сковороди.....	131
---	-----

Гупан Н. М. Висвітлення постаті Григорія Сковороди у шкільних підручниках з історії України.....	135
---	-----

Кірдан О. Л. Персоналія Григорія Сковороди в історико-культурному компоненті освітнього процесу закладів вищої освіти України.....	139
---	-----

Ковальова С. В. Культуровідповідне вчення Григорія Сковороди в сучасній практиці підвищення кваліфікації вчителів мистецтва.....	143
---	-----

Сутність життя людини — віднайти своє покликання, розкрити власні таланти. Лише тоді людина буде щасливою. Це метафорично відображено у намальованому Г. Сковородою фонтані «нерівної всім рівності», який, зокрема, зображено на 500-гривневій купюрі. Фонтан нерівної рівності намалював сам Г. Сковорода (рис. 1).

Рис. 1. Фонтан «нерівної всім рівності» Григорія Сковороди

Чотири струмені потрапляють у різні за формою посудини. Джерело фонтану — Бог, абсолют, те, що дає енергію, сенс життя [1, с. 435]. Вода розливається в різні посудини. А посудина — це кожен із нас. Усі посудини різні. Так само немає жодної людини, яка була б схожою на іншу. Нам усім Бог дає життєву енергію і таланти.

Всі люди нерівні, оскільки кожен з нас — унікальна посудина. Всі люди рівні, оскільки кожна унікальна посудина наповнена по вінця талантами з єдиного джерела. Бог — як джерело суцього — щедро наділив талантами кожного. Тому не варто заглядатися на чужі посудини і заздрити їхнім талантам. Слід зрозуміти власне покликання в житті та не розплескати свої власні таланти.

У цьому контексті викликають сумніви всілякі тренінги успіху/лідерства, оскільки вони певним чином суперечать Сковородинів-

ській ідеї «нерівної всім рівності». Адже всі ці тренінги приводять до думки, що існує певний шаблон успішного індивіда. І нібито достатньо вивчити інструкцію, повторити покроково чужий досвід, щоб добитися якогось ефемерного успіху.

Але насправді не існує ніяких шаблонів. Всі люди не порівнювані, кожен з індивідів є унікальним із унікальним набором талантів. І кожен з індивідів — єдиний з таким набором талантів у цілому світі. Тому головне покликання кожної людини — віднайти себе!

Отже, не варто задивлятися на оточуючих і сліпо копіювати чужий шлях. Потрібно шукати те, чим сама людина наповнена, реалізувати свої власні таланти. Коли людина займається діяльністю, до якої має покликання, яка їй до душі, вона стає вільною та щасливою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.
2. Сковорода Г.С. Сад пісень. Вибрані твори. Г.С. Сковорода. Київ: Веселка, 1983. 190 с.
3. Сміт Е.Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт; [пер. з англійської П. Тарашука]. Київ: Основи, 1994. С. 12.

Лопушан Т.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань*

СПЕЦИФІКА УЯВЛЕНЬ ПРО ПРИРОДУ ЩАСТЯ В ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ТА ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Питання про природу щастя ставили перед собою філософи починаючи з античності, приходячи до загального висновку, що щастя становить собою момент певної задоволеності, що протиставляється стражданню і сприймається по-своєму кожним окремим індивідуумом. Втім, таке загальне тлумачення завжди викликало

більше питань ніж відповідей. Тому звернення до цього питання Григорія Сковороди і Володимира Винниченка цілком закономірне.

Періоди великих потрясінь і кардинальних зламів в історії людства призводили письменників до пошуку відповіді на найважливіші екзистенційні питання, серед яких, безумовно, питання щастя. Чи не тому цим питанням так переймалися Григорій Сковорода і Володимир Винниченко, чия політична та просвітницька діяльність і письменницька місія припадають на найскладніші часи для самовизначення українства. Дивовижним чином так склалося, що доля в молодості розкрила для обох надзвичайно широкі горизонти і можливості досягнути вершин соціального успіху. Однак з власної доброї волі, як у випадку зі Г. Сковородою, чи вимушеного відсторонення від політичної діяльності й ізоляції, як у випадку з В. Винниченком, обидва мислителі опинилися до певної міри в ситуації виходу поза межі буденності, здобувши можливість зосередитися на складних екзистенційних питаннях.

Слід зауважити, що попри значний часовий розрив у житті двох українських митців, їхню приналежність до різних культурно-історичних епох, теорії щастя в обох розбудовуються на спільному підґрунті античного філософування Демокріта, Сократа, Арістотеля, св. Томи Аквінського, за тією різницею, що у творчості Г. Сковороди відчувається тяжіння до ідеалізму, тоді як В. Винниченко тяжіє швидше до ідей Дж. Бенґама.

Сковородинівська теорія щастя впливає з основоположної для його філософії концепції трьох світів: макрокосма («обительний мир», всесвіт), мікркосма (людина) і світу символів (Біблія, міфологія тощо). Триєдність цих світів визначає характер взаємодії внутрішньої (духовної) і зовнішньої (матеріальної) складової людської натури і природи в цілому.

Розмірковуючи над природою щастя з погляду фізичного життя людини, Г. Сковорода твердив, що здорове тіло і фізична краса не можуть бути виключними передумовами щастя, оскільки такий підхід автоматично відсікав би від цього стану свідомості людей, котрі мають від природи слабке здоров'я, фізичні вади, або ж втратили тілесну міць і красу внаслідок вікових змін: «Не кожен, хто тілесно здоровий, весело живе...[4, с. 75].

Натомість В. Винниченко закономірно захоплюється надзвичайно популярним вченням свого сучасника З. Фрейда, акцентуючи увагу не лише на духовних, але й на тілесних передумовах щастя.

З цього приводу у своїй праці «Конкордизм» Винниченко розробляє цілу теорію, що стосується збереження фізичного здоров'я як однієї з передумов щасливого життя. Окрім того він ставить своєрідний експеримент, коли, перебуваючи у вимушеній еміграції практично більшу частину свого життя, встановлює строгий розпорядок фізичної і розумової праці, захоплюється вегетаріанством, розробляє для себе комплекси фізичних вправ тощо задля втілення своїх уявлень про можливість розбудови щасливого життя в реальність. Втім він добре усвідомлює, що такий спосіб життя далеко не кожного може зробити щасливим, а тому, вслід за Сократом, вважає, що людина повинна перш за все має перебувати у злагоді сама з собою, висуваючи на перший план один із основних принципів своєї філософії, а саме принцип «чесності з собою». Він є засадничим для всього масиву художніх текстів Володимира Винниченка і має багато спільного з декларованою Г. Сковородою ідеєю «сродності». Г. Сковорода наголошує, що для відчуття щастя необхідно «познати себе, или свою природу, взятися за свою долю и пребывать счастьем себя сродною» [4, с. 121]. Таким чином і Володимир Винниченко, і Григорій Сковорода рухаються в руслі Арістотелевої теорії щодо того, що щастя є дією відповідно до своєї природи.

Також важливим моментом набуття справжнього щастя на думку Г. Сковороди є усвідомленість цього стану. Він зазначає: «Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватися... коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий» [5, с. 246–247]. Такий стан свідомості надає людині рівноваженості.

Пошук внутрішньої рівноваги у був важливим і для В. Винниченка. Це стає помітним вже в його ранніх текстах, зокрема в романі «Чесність з собою», у назві якого задекларовано витоки філософських пошуків Володимира Винниченка, які врешті знайшли своє теоретичне обґрунтування в його теорії «конкордизму». Термін «конкордизм» (від лат. *concordia* — погодження, згода) В. Винниченко трактує наступним чином: «Конкордизмом ми називаємо систему лікування та реорганізації сил сучасного людського організму (чи то індивідуального, чи то колективного), сил як фізичних, так і психічних, систему базовану на рівновазі та погодженні сил» [1; с. 30].

Отже, на відміну від Г. Сковороди, який уявляв сенс життя, а отже й щастя, в самопізнанні, зверненні людини до усвідомлення сенсу власної екзистенції, відмові від суєтності буденного існування